

تحلیل و ارزیابی پتانسیل و راهبردهای توسعه‌ی طبیعت‌گردی در دریاچه سد دز با استفاده از روش فریمن

چکیده

گردشگری پدیده‌ای است که از گذشته‌های دور مورد توجه جوامع انسانی بوده و برحسب نیازهای متفاوت اجتماعی و اقتصادی به پویایی خود ادامه داده است و رشد این صنعت در هر کشور نیازمند راهبرد مناسب و برنامه‌ریزی مدیریتی مؤثر است. این پژوهش باهدف تدوین برنامه راهبردی طبیعت‌گردی در دریاچه سد دز در سال ۱۳۹۲-۱۳۹۳ صورت پذیرفت. بدین منظور در نخستین گام به شناسایی عوامل داخلی (نقاط ضعف و قوت) و عوامل خارجی (فرصت‌ها و تهدیدات) پرداخته شد. سپس عوامل داخلی و خارجی در قالب جداول ارزیابی عوامل داخلی (IFE) و ارزیابی عوامل خارجی (EFE) نمره دهی و وزن‌دهی شدند. جهت وزن‌دهی عوامل داخلی و خارجی از فرایند تحلیل سلسله مراتبی (AHP) و نرم‌افزار Super decision استفاده گردید. ماتریس IFE با امتیاز ۲/۷۹۳ بیانگر این بود که توسعه اکوتوریسم دریاچه سد دز دارای نقاط قوت بیشتری نسبت به ضعف‌های موجود و EFE با کسب امتیاز ۲/۵۸۲ بیانگر وجود فرصت‌های بیشتری نسبت به تهدیدها بود. نتایج به‌دست‌آمده مؤید آن است که محدوده تحت بررسی به‌منظور توسعه طبیعت‌گردی در جدول برنامه‌ریزی راهبردی در شرایط تهاجمی (استراتژی SO) قرار می‌گیرد و بر اساس تحلیل QSPM، استراتژی (SO₂) معرفی توانایی و پتانسیل بالای گردشگری دریاچه سد دز جهت افزایش سرمایه‌گذاری بخش خصوصی و دولتی با امتیاز ۲/۰۲۸ بهترین استراتژی جهت اجرای استراتژی تهاجمی در نظر گرفته شد. در ادامه ماتریس فریمن بر اساس اولویت‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و اکولوژیکی منطقه مورد مطالعه تکمیل و پس از بارگذاری هر یک از گزینه‌های توسعه، راهبرد بهره‌گیری بهینه و هدفمند از افزایش انگیزه در افراد جوامع محلی و NGOها جهت مشارکت با سازمان‌های مسئول در امر گردشگری، جهت جلب گردشگر طبیعت و راهنمایی گردشگران داخلی و خارجی با امتیاز مأخوذه ۹۰+ به‌عنوان مهم‌ترین راهبرد پیشنهادی توسعه طبیعت‌گردی در منطقه مورد مطالعه پیشنهاد گردید. در نهایت با توجه به برخورداری منطقه از توانمندی‌ها و قابلیت‌های طبیعت‌گردی، جهت پیاده کردن هر راهبرد مدیریتی در راستای توسعه پایدار نیازمند تعیین چارچوب برنامه‌ریزی، نظارت و حمایت مستمر می‌باشد. هم‌چنین برای نیل به تحقق اهداف و توسعه گردشگری دریاچه سد دز، تلاش برای جذب همکاری همه‌جانبه ادارات و سازمان‌های دولتی و خصوصی مرتبط با طبیعت‌گردی منطقه پیشنهاد می‌گردد.

واژگان کلیدی: برنامه‌ریزی راهبردی، طبیعت‌گردی، AHP، ماتریس فریمن، سد دز

مقدمه

امروزه صنعت گردشگری به‌عنوان بخش مهم و اصلی در اقتصاد جهانی به شمار می‌رود و در بین انواع مختلف گردشگری، طبیعت‌گردی ابزاری مناسب جهت دستیابی به گردشگری پایدار می‌باشد (محرّم‌نژاد و آقاخانی، ۱۳۸۸). هم‌چنین گردشگری نقش حائز اهمیتی در ایجاد صلح

فرخنده شمالی‌زاده^۱

سیده سولماز دشتی^{*۲}

کاظم حمادی^۳

۱. گروه مدیریت محیط‌زیست، پردیس علوم و تحقیقات خوزستان، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران
۲. گروه محیط‌زیست، واحد اهواز، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران
۳. بخش منابع آب سطحی، سازمان آب و برق خوزستان، اهواز، ایران

* نویسنده مسئول مکاتبات

Solmazdashti@gmail.com

کد مقاله: ۱۳۹۴۰۳۰۱۴۹

تاریخ دریافت: ۱۳۹۳/۰۹/۱۶

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۴/۰۲/۰۱

این مقاله برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی

ارشد می‌باشد.

بین ملت‌ها دارد (Mathieson and Wall, 1982) و موجب تحرک اقتصادهای حاشیه‌ای و پیشرفت توسعه از طریق ایجاد اشتغال و درآمد، برای انواع مختلف فعالیت‌ها می‌گردد (Liu and Wall, 2006).

گردشگری، با در اختیار داشتن ۱۰/۲ درصد از تولید ناخالص جهان، به‌عنوان بزرگ‌ترین صنعت جهان در سال ۲۰۱۱ معرفی شده است (رحیم‌پور، ۱۳۹۲). هم‌چنین، حدود ۶/۳ تریلیون دلار از کل تولید ناخالص داخلی جهانی را به خود اختصاص داده و باعث ایجاد ۲۵۵ میلیون شغل، ۷۴۳ میلیارد دلار در سرمایه‌گذاری و ۱/۲ تریلیون دلار مشارکت در صادرات بوده است (حقیقت و همکاران، ۱۳۹۲).

طبق آمار موجود مبلغ عایدی‌های ارزی ایران از محل گردشگری خارجی از سال ۱۳۷۴ تا سال ۱۳۸۳؛ یعنی در مدت ده سال حدود ۸۲۹ میلیون دلار بوده است (تقوی و قلی‌پورسلیمانی، ۱۳۸۸).

اگرچه گردشگری راهی برای توسعه با میزان نسبتاً اندک اثرات منفی زیست‌محیطی و بستری برای توسعه اجتماعی-اقتصادی است، اما نباید محیط را تنها ابزاری برای توسعه اقتصادی تلقی کرد، بلکه باید در این راستا به تمامی عوامل فیزیکی و فرهنگی توجه کرد (Gulinck et al., 2000).

گردشگری دارای اشکال مختلف و انواع گوناگونی است که بسته به شرایط محیطی متفاوت می‌باشند (Cater, 2000) و از دیرباز با اشکال خاص خود به منظور تأمین نیازهای روانی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی انسان‌ها وجود داشته است. اکوتوریسم کوتاه شده عبارت (Ecological Tourism) است که در زبان فارسی طبیعت‌گردی نام گرفته و گرایشی نو در صنعت جهانگردی است. این شکل از جهانگردی فعالیت‌های فراغتی انسان را بیشتر در طبیعت امکان‌پذیر می‌سازد و مبتنی بر مسافرت‌های هدفمند همراه با دیدار و برداشت‌های فرهنگی و معنوی از جاذبه‌های طبیعی و لذت‌جویی از پدیده‌های گوناگون آن است (Yaghmaian, 2003).

بهره‌برداری بهینه از فرصت‌های موجود در زمینه گردشگری، مانند هر فعالیت دیگری مستلزم انجام مطالعات اصولی و طرح برنامه‌های مبتنی بر تحقیقت و مدیریت علمی است (فرجی‌سبکیار و همکاران، ۱۳۹۱). برنامه‌ریزی راهبردی از چهار عنصر اساسی شامل بررسی محیطی، تدوین راهبردها، اجرای راهبردها و کنترل و ارزیابی تشکیل شده است (Hussey, 2001).

مدل‌های برنامه‌ریزی راهبردی در حد بی‌شماری هستند، اما تقریباً همگی آن‌ها از مدل تحلیلی SWOT الهام می‌گیرند. ماتریس SWOT یک چارچوب مفهومی برای تحلیل‌های سیستمی محسوب می‌شود و با در نظر گرفتن شرایط و عوامل داخلی و خارجی حاکم بر یک سیستم، مبنای خوبی را برای تدوین راهبردها فراهم می‌آورد (جعفری و همکاران، ۱۳۹۲; Chang and Huang, 2006).

کشور ما با توجه به موقعیت جغرافیایی و تنوع آب و هوایی جاذبه‌های فراوانی برای توسعه گردشگری طبیعت دارد اما با برخورداری از انواع مختلف جاذبه‌های گردشگری، تاکنون نتوانسته از این مزیت به‌خوبی استفاده کند. با وجودی که مناطق طبیعی کشور می‌تواند یکی از جاذبه‌های ارزشمند برای جذب گردشگران داخلی و خارجی به شمار آید، اما برنامه‌ریزی برای استفاده از این شرایط هنوز در ابتدای راه است و کار مهم و اساسی برای بهره‌برداری از جاذبه‌های طبیعی صورت نگرفته است (مخفی و همکاران، ۱۳۹۱).

یکی از منابعی که در سال‌های اخیر به‌عنوان جاذبه گردشگری مطرح شده است، سدها هستند. در عرصه‌های سد و دریاچه پشت آن‌ها، مناطقی وجود دارند که علاوه بر دارا بودن ارزش‌های اکولوژیک، امکان بهره‌برداری‌های صحیح از سرزمین، به منظور گردشگری طبیعت را دارا می‌باشند. سدها باعث ایجاد سطح وسیع آبی در یک منطقه شده و محیطی آرام را برای گردشگران فراهم می‌کنند؛ این زمانی بیشتر نمود پیدا می‌کند که بدانیم، کشور ایران چندین سال است با خشک‌سالی دست‌وپنجه نرم می‌کند و این امر باعث شده است که این مناطق به‌عنوان مناطق گردشگر پذیر معرفی شوند (رحیمی و رنجبردستناهی، ۱۳۹۱).

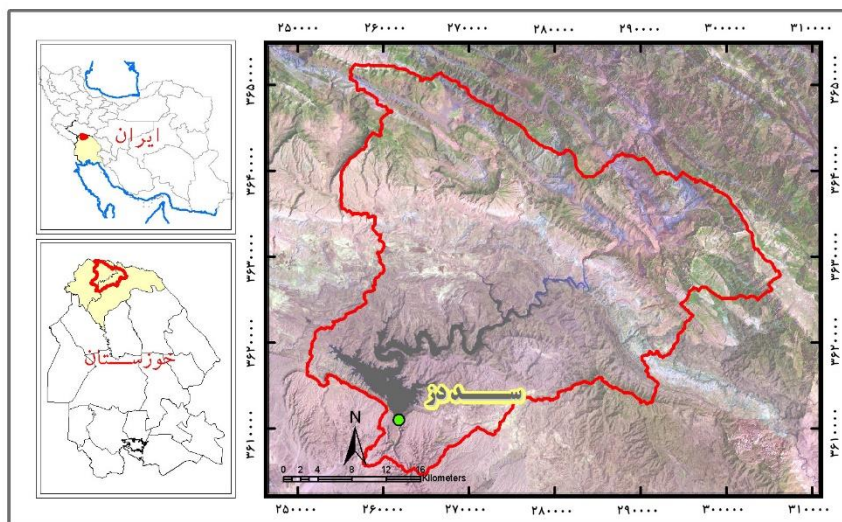
تاکنون مطالعات مختلفی در زمینه برنامه‌ریزی راهبردی انجام شده است که می‌توان به مطالعه ارائه برنامه راهبردی توسعه اکوتوریسم در منطقه حفاظت‌شده مند بوشهر به روش فریمن (جوزی و همکاران ۱۳۸۹)، ارزیابی توانایی‌های ژئوتوریسمی پارک ملی کویر با استفاده از مدل برنامه‌ریزی راهبردی فریمن (غازی و قدیری، ۱۳۹۰)، بررسی قابلیت‌های اکولوژیکی و توسعه گردشگری دریاچه گهر بر اساس مدل SWOT

(نوری و مهدی نسب، ۱۳۸۹)، تدوین استراتژی گردشگری جهت مدیریت در پارک ملی Pnang با استفاده از روش SWOT (Hong and Chan, 2010)، برنامه‌ریزی توسعه گردشگری طبیعت در پارک ملی آبی _ خشکی Table Mountain کشور آفریقای جنوبی به روش ماتریس ذی‌نفعان یا روش فریمین (Johansen and Williams, 2008) اشاره نمود.

این پژوهش با هدف تدوین راهبردهای مناسب جهت توسعه طبیعت‌گردی دریاچه سد دز به انجام رسیده است. در تحقیق حاضر سعی بر آن است که با شناسایی نقاط قوت و ضعف و همچنین فرصت‌ها و تهدیدات پیش روی صنعت طبیعت‌گردی، استراتژی‌هایی برای بهبود این صنعت پیشنهاد و درنهایت با استفاده ماتریس QSPM و Freeman این استراتژی‌ها رتبه‌بندی شدند.

مواد و روش‌ها

سد مخزنی دز بر روی رودخانه دز در ۲۳ کیلومتری شمال شرقی شهرستان اندیمشک و تقریباً ۲۵ کیلومتری شمال شهر دزفول احداث گردیده و با احداث این سد دریاچه‌ای به طول ۶۵ کیلومترمربع در پشت دیواره سد به وجود آمده است که ظرفیت نهایی آن ۳۳/۳ میلیارد مترمکعب آب می‌باشد و در موقعیت ۴۸ درجه ۲۶ دقیقه و ۴۴ ثانیه طول شرقی و ۳۲ درجه و ۳۶ دقیقه و ۲۵ ثانیه عرض شمالی و به وسعت ۵۷ هکتار در میان دامنه‌های رشته کوه‌های زاگرس در استان خوزستان واقع شده است (شرکت مهندسی مشاور مشانیر، ۱۳۸۴).

شکل ۱: موقعیت دریاچه سد دز در ایران و استان خوزستان.

ماتریس SWOT به‌عنوان یک ابزار کارآمد در فرآیند برنامه‌ریزی راهبردی جهت مدیریت محیط‌زیست موردتوجه بوده است (Nikolaou et al., 2010; Diamantopoulou and Voudouris, 2008)

به‌منظور طرح‌ریزی برنامه مدیریت راهبردی در مطالعه پیش روی مراحل ذیل به انجام رسید (شکل ۲):

شکل ۲: الگوریتم مراحل اجرای پژوهش.

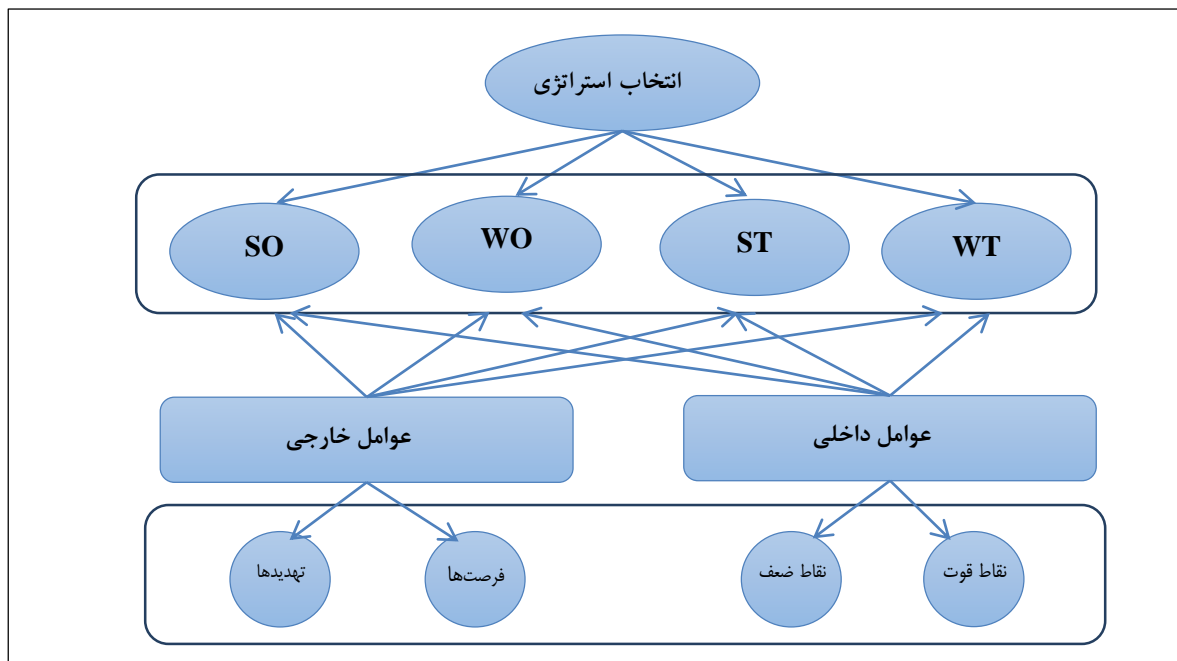
نخست شناسایی عوامل داخلی و خارجی محیط تحت بررسی به انجام رسید. بدین منظور در گام نخست لازم بود تا عوامل مؤثر بر مدیریت طبیعت‌گردی منطقه شناسایی و تجزیه و تحلیل گردند. با این هدف کار فهرست برداری و نهایی نمودن عوامل داخلی (قوت‌ها و ضعف‌ها) و عوامل خارجی (فرصت‌ها و تهدیدات) با استعانت از بازدید میدانی و پرسشنامه "گردشگران _ بومیان" و "پرسشنامه متخصصین" به روش دلفی به انجام رسید. بدین منظور پس از نهایی شدن فهرست عوامل داخلی و خارجی، ماتریس ارجحیت این عوامل به‌طور جداگانه تهیه شد. در ادامه به منظور ساخت مدل تحلیلی، به‌وسیله نظرخواهی از کارشناسان و با استفاده از روش AHP وزن‌دهی به هر کدام از عوامل صورت گرفت. روش AHP یکی از شناخته‌شده‌ترین روش‌های تصمیم‌گیری چند شاخصه است که در حوزه‌های مختلف کاربردی مورد استقبال قرار گرفته است (Saaty, 1980). در این روش انجام مقایسات زوجی در هر سطح بین دو معیار مختلف به‌طوری‌که تمامی معیارها نسبت به تمام عناصر سطح بالایی ارزیابی شوند صورت می‌پذیرد. در روش مقایسه زوجی اهمیت نسبی معیارها در یک مقایسه پیوسته به ۹ بخش تقسیم می‌شوند که در جدول ۱ ارائه شده است. سپس نسبت سازگاری (consistency ratio) برای تمامی ماتریس‌های مقایسات زوجی باید صورت پذیرد در صورتی که این نسبت کمتر از ۰/۱ باشد، نشان‌دهنده قابل قبول بودن مقایسات زوجی است (Saaty, 1980؛ مومنی، ۱۳۸۷).

جدول ۱: طیف ساعتی برای انجام مقایسات زوجی در فرایند سلسله مراتبی.

مقدار عددی	۹	۷	۳	۵	۱	۲، ۴، ۶
درجه اهمیت در کاملاً	بسیار قوی	قوی	مرجح	یکسان	ترجیح	ترجیحات
مقایسات زوجی	مرجح	بسیار قوی	قوی	مرجح	یکسان	بین فواصل

مأخذ: (Saaty, 1980)

شکل ۳ فرآیند ساختار سلسله مراتبی AHP در پژوهش حاضر را نشان می‌دهد.

شکل ۳: فرآیند ساختار سلسله‌مراتبی AHP در پژوهش حاضر.

در گام بعدی پس از مشخص شدن تمامی نقاط ضعف و قوت و تهدیدها و فرصتها، ماتریس ارزیابی عوامل داخلی (IFE: Internal Factor Evaluation) و ماتریس ارزیابی عوامل خارجی (EFE: External Factor Evaluation) تشکیل می‌شود. نقاط ضعف و قوت داخلی در ماتریس IFE و فرصتها و تهدیدات خارجی در ماتریس EFE تجزیه و تحلیل می‌شوند. لازم به ذکر است در ستون اول فهرست عوامل داخلی و خارجی تنظیم شد، در ستون دوم اوزان مربوط به هر یک از عوامل فهرست شده در جداول مذکور طوری تکمیل شدند که جمع اوزان متعلقه در هر جدول نرمال و برابر عدد یک باشد. در ستون سوم جهت تعیین نمره وضعیت موجود به هر یک از این عوامل نمره ۱ تا ۴ بر اساس وضعیت موجود می‌دهیم. نمره ۱ بیانگر ضعف اساسی، نمره ۲ ضعف کم، نمره ۳ بیانگر نقطه قوت و نمره ۴ نشان‌دهنده قوت بسیار بالای عامل می‌باشد (محرمنژاد، ۱۳۹۱). در ستون چهارم امتیاز موزون هر عامل، از حاصل ضرب ستون دوم در ستون سوم حاصل شد و سرانجام امتیاز وزنی کل مجموعه تحت بررسی محاسبه شد. بدین ترتیب تشکیل ماتریس ارزیابی عوامل داخلی (IFE) و ماتریس ارزیابی عوامل خارجی (EFE) انجام پذیرفت.

در مرحله چهارم، پس از لیست کردن هر یک از عوامل قوت و ضعف و فرصتها و تهدیدها، از محل تلاقی هر یک از آنها و نوشتن آنها در سلول‌های مربوط به خود، استراتژی‌های مورد نظر حاصل می‌گردد. در پایان این مرحله بعد از بررسی و ترکیب پارامترهای S، W، O و T گروه تحلیل‌کننده به چهار نوع راهبرد قابل تصور نائل می‌گردد که عبارتند از: راهبردهای SO (تهاجمی)، راهبردهای ST (رقابتی)، راهبردهای WO (محافظه‌کارانه) و راهبردهای WT (تدافعی) (کریاسی و همکاران، ۱۳۸۶). باتوجه به این‌که در پیشنهاد هر راهبرد تنها یک عامل داخلی و یک عامل خارجی دخیل است، در این مرحله جدول کمی برنامه‌ریزی راهبردی موسوم به جدول (QSPM) طرح‌ریزی شد. در واقع جهت ارزیابی اولویت‌بندی استراتژی‌ها از ماتریس برنامه‌ریزی استراتژیک کمی یا QSPM استفاده گردید. در این گام، تأثیر سایر عوامل داخلی و خارجی محیط بر راهبرد پیشنهادی پیش‌بینی و نمره جذابیت (AS: Attractive Scores) هر راهبرد در بازه یک (حداقل جذابیت) تا چهار (جذابیت یا امکان پذیری) اعطا گردید. در پایان از جمع نمرات جذابیت مربوط به هر راهبرد در ستون مربوط، نمره جذابیت کل (TAS: Total Attractive Scores) محاسبه شد (محرمنژاد، ۱۳۹۱).

ماتریس FREEMAN به منظور تعیین اثرات اقتصادی، سیاسی، فرهنگی، اجتماعی، اکولوژیکی و تکنولوژی بر راهبردهای پیشنهادی تنظیم می‌گردد. در جدول نهایی روش فریمن، اولویت اجرای هر راهبرد از منظر عوامل اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و اکولوژیکی از طریق محاسبه مؤلفه C محاسبه گردید. در این جدول C از حاصل ضرب مؤلفه اثر عامل محیطی بر استراتژی مورد نظر (A) که مقیاس آن بین ۵+ به معنی «قویاً مثبت» تا ۵- به معنی «قویاً منفی» است در مؤلفه اهمیت هر عامل برای تحقق راهبرد مورد نظر (B) که دامنه امتیازات آن از صفر به معنی «غیر مهم» تا ۱۰ به معنی «خیلی مهم» است، محاسبه گردید. چنانچه جمع جبری برابر با صفر یا عددی منفی شود مبین آن خواهد بود که راهبرد تحت بررسی از نظر اجرائی امکان‌پذیر نیست (Freeman, 1984; Freeman and Lorange, 1985; جوزی و همکاران، ۱۳۸۹).

نتایج

ساده‌ترین راه برای آغاز بررسی فرایند تجزیه و تحلیل مجموعه، بررسی دقیق نقاط قوت و ضعف آن مجموعه است جداول ۲ و ۳ خلاصه تجزیه و تحلیل عوامل داخلی و خارجی جهت تدوین استراتژی طبیعت‌گردی دریاچه سد دز را نشان می‌دهد.

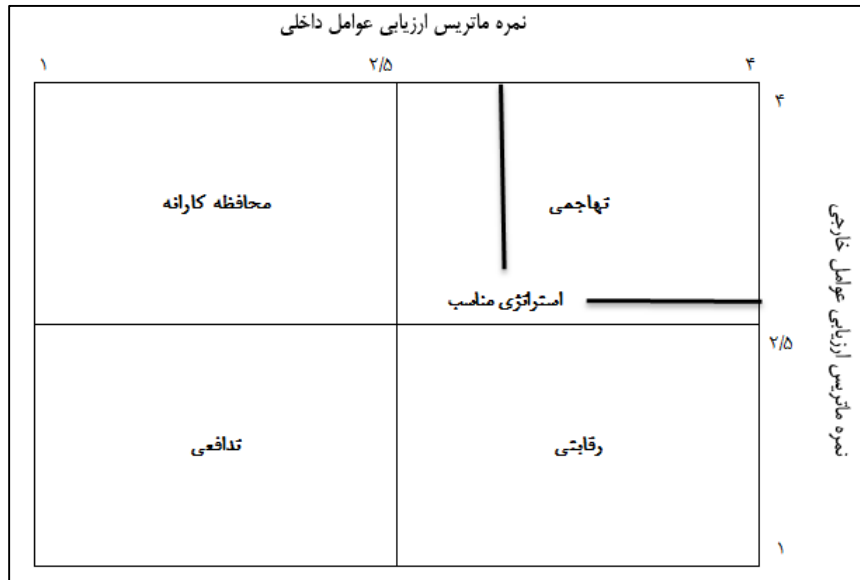
جدول ۲: ماتریس تجزیه و تحلیل ارزیابی عوامل داخلی در دریاچه سد دز.

ردیف	عوامل داخلی	وزن	امتیاز وضع موجود	امتیاز وزن‌دار
نقاط قوت (S)				
۱	وجود گونه‌های گیاهی و جانوری منحصربه‌فرد	۰/۰۷۷۷	۳	۰/۲۳۳
۲	برخورداری از منابع آبی کافی	۰/۰۹۶۳	۴	۰/۳۸۵
۳	برخورداری از چشم‌اندازهای طبیعی منحصربه‌فرد	۰/۰۷۴۳	۴	۰/۲۹۷
۴	اشتغال ساکنان بومی در فعالیت‌های گردشگری	۰/۰۶۷۹	۴	۰/۲۷۲
۵	مناسب بودن امکانات دسترسی	۰/۰۵۵۱	۴	۰/۲۲۱
۶	وجود امنیت کافی در منطقه	۰/۰۷۲۰	۳	۰/۲۱۶
۷	رقابت بالای منطقه با سایر مناطق	۰/۰۳۷۸	۳	۰/۱۱۳
۸	نزدیکی به مرکز شهر و دسترسی آسان	۰/۰۳۵۶	۳	۰/۱۰۷
۹	بالا بودن انگیزه سفر مجدد به منطقه	۰/۰۴۱۰	۴	۰/۱۶۴
۱۰	توانایی و پتانسیل بالا جهت گسترش گردشگری	۰/۰۴۱۲	۳	۰/۱۲۴
نقاط ضعف (W)				
۱	فصلی بودن گردشگری به علت نامطلوب بودن آب‌وهوا	۰/۰۴۸۲	۲	۰/۰۹۶
۲	عدم وجود امکانات اقامتی و رفاهی (هتل، رستوران و ...)	۰/۰۶۵۲	۲	۰/۱۳۰
۳	عدم اطلاع‌رسانی و تبلیغات کافی در مورد جاذبه‌های طبیعی و گردشگری موجود در منطقه از طریق رسانه‌های گروهی	۰/۰۳۴۳	۲	۰/۰۶۹
۴	عدم وجود و ناکافی بودن امکانات بهداشتی (سرویس‌های بهداشتی)	۰/۰۵۲۹	۲	۰/۱۰۶
۵	نارضایتی گردشگران از خدمات ارائه‌شده در منطقه	۰/۰۳۶۱	۱	۰/۰۳۶
۶	عدم استفاده و بهره‌برداری درست از جاذبه‌ها و توانمندی‌های گردشگری منطقه	۰/۰۳۲۴	۱	۰/۰۳۲
۷	عدم وجود نیروی متخصص و آموزش‌دیده در زمینه فعالیت‌های گردشگری در منطقه	۰/۰۳۰۰	۲	۰/۰۶۰
۸	عدم توسعه و گسترش گردشگری در منطقه	۰/۰۲۹۹	۲	۰/۰۶۰
۹	عدم آموزش ساکنان منطقه در مورد نحوه برخورد با گردشگران	۰/۰۳۰۸	۱	۰/۰۳۱
۱۰	وجود آلودگی‌های زیست‌محیطی	۰/۰۴۱۱	۱	۰/۰۴۱
جمع		۱	—	۲/۷۹۳

جدول ۳: ماتریس تجزیه و تحلیل ارزیابی عوامل خارجی در دریاچه سد دز.

ردیف	عوامل داخلی	وزن	امتیاز وضع موجود	امتیاز وزن دار
فرصت‌ها (O)				
۱	وجود طرح و برنامه مشخص برای توسعه فعالیت‌های گردشگری در کشور	۰/۰۴۱۷	۳	۰/۱۲۵
۲	وجود بخشی از دریاچه به‌عنوان مناطق تحت حفاظت محیط‌زیست	۰/۰۵۰۴	۴	۰/۲۰۲
۳	افزایش انگیزه‌بخش خصوصی در سرمایه‌گذاری	۰/۰۵۸۹	۳	۰/۱۷۷
۴	برگزاری تورهای مسافرتی به دریاچه	۰/۰۴۴۸	۳	۰/۱۳۵
۵	ایجاد انگیزه در افراد جوامع محلی و NGO ها جهت مشارکت با سازمان‌های مسئول در امر گردشگری	۰/۰۴۲۱	۳	۰/۱۲۶
۶	توجه دولت به برنامه‌ریزی و سرمایه‌گذاری و توسعه در بخش گردشگری در سیاست‌گذاری کلان کشور	۰/۰۶۷۵	۴	۰/۲۷۰
۷	همکاری سازمان‌های مسئول و بهبود عملکرد آن‌ها نسبت به فعالیت‌های توسعه طبیعت‌گردی	۰/۰۶۴۲	۳	۰/۱۹۳
۸	وجود قوانین حفاظت از محیط‌زیست در فعالیت‌های گردشگری	۰/۰۹۲۱	۳	۰/۲۷۶
۹	قابلیت توسعه انواع فعالیت مرتبط با طبیعت‌گردی (قایق‌رانی، شنا و...)	۰/۰۸۴۳	۳	۰/۲۵۳
۱۰	موقعیت استراتژیک سد دز و دریاچه پشت آن	۰/۰۸۱۴	۴	۰/۳۲۶
تهدیدها (T)				
۱	عدم اطلاع‌رسانی و فعالیت‌های تبلیغاتی در ارتباط با پتانسیل‌های منطقه جهت توسعه طبیعت‌گردی	۰/۰۲۲۶	۱	۰/۰۲۳
۲	تخریب محیط‌زیست در نتیجه فعالیت‌های گردشگری	۰/۰۴۰۸	۱	۰/۰۴۱
۳	عدم وجود طرح و برنامه مشخص برای توسعه فعالیت‌های گردشگری در منطقه	۰/۰۴۶۵	۲	۰/۰۹۳
۴	عدم اجرای صحیح قوانین حفاظت از محیط‌زیست توسط سازمان‌های مسئول	۰/۰۳۸۴	۱	۰/۰۳۸
۵	ناکارآمدی و عدم توانمندی نظام مدیریتی بالادستی	۰/۰۵۴۱	۲	۰/۱۰۸
۶	تأثیر مشکلات اقتصادی و تورم بر توسعه طبیعت‌گردی	۰/۰۳۹۲	۱	۰/۰۳۹
۷	عدم تخصیص بودجه جهت استفاده از پتانسیل گردشگری در منطقه	۰/۰۲۵۸	۲	۰/۰۵۲
۸	ضعف عملکردی سازمان‌های دولتی و غیردولتی آموزش‌دهنده	۰/۰۳۶۲	۱	۰/۰۳۶
۹	عدم هماهنگی در زمینه طبیعت‌گردی بین دستگاه‌های ذی‌ربط	۰/۰۳۴۳	۱	۰/۰۳۴
۱۰	ناشناخته بودن جاذبه‌های گردشگری دریاچه در سطح بین‌المللی	۰/۰۳۴۶	۱	۰/۰۳۵
جمع		۱	-	۲/۵۸۲

چنانچه در شکل ۴ مشاهده می‌شود، نتایج به‌دست‌آمده از ماتریس ارزیابی عوامل داخلی و خارجی (جدول ۲ و ۳) بیانگر آن است که نوع استراتژی‌های مناسب برای توسعه طبیعت‌گردی دریاچه سد دز می‌بایست از نوع استراتژی‌های تهاجمی (SO) باشد.

شکل ۴: تجزیه و تحلیل ماتریس داخلی و خارجی و انتخاب استراتژی.

درعین حال علاوه بر چهار استراتژی تهاجمی، شش راهبرد رقابتی، پنج راهبرد محافظه‌کارانه و چهار راهبرد تدافعی ارائه گردید (جدول ۴).

جدول ۴: استراتژی‌های توسعه طبیعت‌گردی دریاچه سد دز.

استراتژی‌های تهاجمی (SO)	استراتژی‌های محافظه‌کارانه (WO)
<p>SO₁: بهره‌گیری بهینه از قابلیت‌های دریاچه ازجمله (منابع آبی، چشم‌اندازهای زیبا، ماهیگیری، قایقرانی، شنا، اسکی و ...) در جهت توسعه و جذب گردشگر برای ایجاد اشتغال و منبع درآمد برای مردم منطقه.</p> <p>SO₂: معرفی توانایی و پتانسیل بالای گردشگری دریاچه سد دز جهت افزایش سرمایه‌گذاری بخش خصوصی و دولتی</p> <p>SO₃: همکاری سازمان‌های مسئول و بهبود عملکرد آن‌ها نسبت به فعالیت‌های طبیعت‌گردی به دلیل موقعیت استراتژیک دریاچه سد دز و رقابت بالای منطقه با سایر مناطق گردشگری نزدیک</p> <p>SO₄: بهره‌گیری بهینه و هدفمند از افزایش انگیزه در افراد جوامع محلی و NGOها جهت مشارکت با سازمان‌های مسئول در امر گردشگری، جهت جلب گردشگر طبیعت و راهنمایی گردشگران داخلی و خارجی</p>	<p>WO₁: سرمایه‌گذاری بخش خصوصی به منظور بهبود کیفیت خدمات و امکانات رفاهی و اقامتی و گردشگری منطقه و افزایش رضایت گردشگران</p> <p>WO₂: بازنگری به نوع و چگونگی برنامه‌ریزی و حمایت‌های دولتی از نواحی گردشگری دریاچه سد دز جهت جلب بیشتر گردشگر طبیعت</p> <p>WO₃: توسعه نهادها و سازمان‌های مرتبط با طبیعت‌گردی، برای آموزش بومیان منطقه جهت راهنمایی گردشگران ورودی به منطقه</p> <p>WO₄: بازنگری در مدیریت دریاچه و انتخاب یک مدیریت واحد جهت توسعه و پیشبرد اهداف گردشگری پایدار در منطقه</p> <p>WO₅: افزایش هماهنگی سازمان‌های مسئول در امر گردشگری و ایجاد مدیریت واحد برای اجرای بهتر برنامه‌های توسعه گردشگری</p>

استراتژی های رقابتی (ST)	استراتژی های تدافعی (WT)
<p>ST1: افزایش بودجه تخصیصی برای توسعه جاذبه های گردشگری و ایجاد مدیریت واحد شفاف برای اجرایی شدن و تحقق توسعه ای امر گردشگری</p> <p>ST2: تنوع بخشی و توسعه برنامه های تبلیغاتی برای معرفی جاذبه های طبیعی گردشگری منطقه در سطح ملی و بین المللی</p> <p>ST3: کاهش تورم و رفع مشکلات اقتصادی جهت توسعه گردشگری منطقه و بالطبع افزایش اشتغال زایی ساکنان بومی</p> <p>ST4: توسعه و گسترش امکانات در اطراف دریاچه به منظور استفاده گردشگران از چشم اندازهای طبیعی و منحصر به فرد منطقه</p> <p>ST5: اعمال دقیق قوانین و مقررات زیست محیطی به منظور جلوگیری از تخریب و آلودگی های محیط زیست منطقه</p> <p>ST6: ایجاد طرح و برنامه مشخص در زمینه توسعه طبیعت گردی و بهره برداری از توانایی و پتانسیل بالای منطقه جهت گسترش گردشگری</p>	<p>WT1: گسترش اطلاع رسانی عمومی و تبلیغات از طریق رسانه های گروهی جهت معرفی دریاچه سد در به عنوان قطب گردشگری و فراهم آوردن امکانات و تسهیلات رفاهی و اقامتی مناسب در محدوده دریاچه جهت جلب رضایت گردشگران</p> <p>WT2: هماهنگی ارگان های ذیربط جهت ساماندهی وضعیت گردشگری، استفاده و بهره برداری درست از جاذبه ها و توانمندی های طبیعت گردی منطقه</p> <p>WT3: آموزش نیروهای متخصص جهت شناسایی و شناساندن قابلیت های دریاچه به گردشگران</p>

با توجه به ماتریس ارزیابی عوامل داخلی و خارجی، استراتژی هایی که باید مورد توجه قرار گیرند استراتژی های استفاده از نقاط قوت سازمان برای استفاده از فرصت ها می باشد. سپس با تشکیل ماتریس کمی برنامه ریزی استراتژیک (QSPM) استراتژی های چهارگانه تهاجمی موجود اولویت بندی شدند (جدول ۵).

جدول ۵: ماتریس کمی برنامه ریزی استراتژیک (QSPM) طبیعت گردی در دریاچه سد دز.

وزن								SWOT
SO4	SO3	SO2	SO1					
TAS	AS	TAS	AS	TAS	AS	TAS	AS	
قوت ها								
۰/۱۱۷	۳ ۰/۰۷۸	۲ ۰/۱۱۷	۳ ۰/۱۱۷	۳ ۰/۱۱۷	۳ ۰/۱۱۷	۳ ۰/۱۱۷	۳ ۰/۰۳۹	وجود گونه های گیاهی و جانوری منحصر به فرد
۰/۱۴۴	۳ ۰/۰۹۶	۲ ۰/۱۴۴	۳ ۰/۱۹۲	۴ ۰/۱۹۲	۴ ۰/۱۹۲	۴ ۰/۱۹۲	۴ ۰/۰۴۸	برخورداری از منابع آبی کافی
۰/۱۴۸	۴ ۰/۱۴۸	۴ ۰/۱۴۸	۴ ۰/۱۴۸	۴ ۰/۱۴۸	۴ ۰/۱۴۸	۴ ۰/۱۴۸	۴ ۰/۰۳۷	برخورداری از چشم اندازهای طبیعی منحصر به فرد
۰/۰۳۴	۱ ۰/۰۶۸	۲ ۰/۰۶۸	۲ ۰/۱۰۲	۳ ۰/۱۰۲	۳ ۰/۱۰۲	۳ ۰/۱۰۲	۳ ۰/۰۳۴	اشتغال ساکنان بومی در فعالیت های گردشگری
۰/۰۵۴	۲ ۰/۰۲۷	۱ ۰/۰۵۴	۲ ۰/۰۵۴	۲ ۰/۰۵۴	۲ ۰/۰۵۴	۲ ۰/۰۵۴	۲ ۰/۰۲۷	مناسب بودن امکانات دسترسی
۰/۰۷۲	۲ ۰/۰۳۶	۱ ۰/۰۷۲	۲ ۰/۰۷۲	۲ ۰/۰۷۲	۲ ۰/۰۷۲	۲ ۰/۰۷۲	۲ ۰/۰۳۶	وجود امنیت کافی در منطقه
۰/۰۳۸	۲ ۰/۰۷۶	۴ ۰/۰۱۹	۱ ۰/۰۳۸	۲ ۰/۰۳۸	۲ ۰/۰۳۸	۲ ۰/۰۳۸	۲ ۰/۰۱۹	رقابت بالای منطقه با سایر مناطق
۰/۰۳۶	۲ ۰/۰۱۸	۱ ۰/۰۳۶	۲ ۰/۰۵۴	۳ ۰/۰۵۴	۳ ۰/۰۵۴	۳ ۰/۰۵۴	۳ ۰/۰۱۸	نزدیکی به مرکز شهر و دسترسی آسان
۰/۰۰۶	۳ ۰/۰۰۲	۱ ۰/۰۰۴	۲ ۰/۰۰۴	۲ ۰/۰۰۴	۲ ۰/۰۰۴	۲ ۰/۰۰۴	۲ ۰/۰۲۰	بالا بودن انگیزه سفر مجدد به منطقه
۰/۰۰۴	۲ ۰/۰۰۴	۲ ۰/۰۰۸	۴ ۰/۰۰۶	۳ ۰/۰۰۶	۳ ۰/۰۰۶	۳ ۰/۰۰۶	۳ ۰/۰۲۰	توانایی و پتانسیل بالا جهت گسترش گردشگری
ضعف ها								
-	-	-	-	-	-	-	۰/۰۲۴	فصلی بودن گردشگری به علت نامطلوب بودن آب و هوا
۰/۰۳۲	۱ ۰/۰۳۲	۱ ۰/۰۳۲	۱ ۰/۰۳۲	۱ ۰/۰۳۲	۱ ۰/۰۳۲	۱ ۰/۰۳۲	۱ ۰/۰۳۲	عدم وجود امکانات اقامتی و رفاهی (هتل، رستوران و ...)
۰/۰۱۷	۱ ۰/۰۱۷	۱ ۰/۰۱۷	۱ ۰/۰۱۷	۱ ۰/۰۱۷	۱ ۰/۰۱۷	۱ ۰/۰۱۷	۱ ۰/۰۱۷	عدم اطلاع رسانی و تبلیغات کافی در مورد جاذبه های طبیعی و گردشگری ... موجود در منطقه از طریق رسانه های گروهی
۰/۰۲۶	۱ ۰/۰۲۶	۱ ۰/۰۲۶	۱ ۰/۰۲۶	۱ ۰/۰۲۶	۱ ۰/۰۲۶	-	۰/۰۲۶	عدم وجود و ناکافی بودن امکانات بهداشتی (سرویس های بهداشتی)

تحلیل و ارزیابی توان و راهبردهای توسعه‌ی طبیعت‌گردی در دریاچه سد دز با استفاده از روش فریمن / شمالی‌زاده و همکاران

۰/۰۱۸	۱	۰/۰۱۸	۱	۰/۰۱۸	۱	۰/۰۱۸	۱	نارضایتی گردشگران از خدمات ارائه‌شده در منطقه
۰/۰۱۶	۱	۰/۰۱۶	۱	۰/۰۳۲	۲	۰/۰۳۲	۲	عدم استفاده و بهره‌برداری درست از جاذبه‌ها و توانمندی‌های گردشگری منطقه
-	۱	-	۱	-	-	-	-	عدم وجود نیروی متخصص و آموزش‌دیده در زمینه فعالیت‌های گردشگری در منطقه
۰/۰۱۵	۱	۰/۰۳	۲	۰/۰۳	۲	۰/۰۳	۲	عدم توسعه و گسترش گردشگری در منطقه
۰/۰۱۵	۱	۰/۰۱۵	۱	۰/۰۱۵	۱	۰/۰۱۵	۱	عدم آموزش ساکنان منطقه در مورد نحوه برخورد با گردشگران
۰/۰۲	۱	۰/۰۲	۱	۰/۰۲	۱	۰/۰۲	۱	وجود آلودگی‌های زیست‌محیطی
فرصت‌ها								
۰/۰۴۲	۲	۰/۰۶۳	۳	۰/۰۴۲	۲	۰/۰۴۲	۲	وجود طرح و برنامه مشخص برای توسعه فعالیت‌های گردشگری در کشور
۰/۰۵	۲	۰/۰۲۵	۱	۰/۰۵	۲	۰/۰۲۵	۱	وجود بخشی از دریاچه به‌عنوان مناطق تحت حفاظت محیط‌زیست
۰/۰۶	۳	۰/۰۶	۲	۰/۰۹	۳	۰/۰۶	۲	افزایش انگیزه‌بخش خصوصی در سرمایه‌گذاری
۰/۰۲۳	۱	۰/۰۲۳	۱	۰/۰۴۶	۲	۰/۰۲۳	۱	برگزاری تورهای مسافرتی به دریاچه
۰/۰۲۱	۱	۰/۰۲۱	۱	۰/۰۶۳	۳	۰/۰۴۲	۲	ایجاد انگیزه در افراد جوامع محلی و NGO ها جهت مشارکت با سازمان‌های مسئول در امر گردشگری
۰/۰۶۸	۲	۰/۱۰۲	۳	۰/۱۰۲	۳	۰/۰۶۸	۲	توجه دولت به برنامه‌ریزی و سرمایه‌گذاری و توسعه در بخش گردشگری در سیاست‌گذاری کلان کشور
۰/۰۹۶	۳	۰/۱۲۸	۴	۰/۰۶۴	۲	۰/۰۶۴	۲	همکاری سازمان‌های مسئول و بهبود عملکرد آن‌ها نسبت به فعالیت‌های توسعه طبیعت‌گردی
۰/۰۹۲	۲	۰/۰۴۶	۱	۰/۱۳۸	۳	۰/۰۹۲	۲	وجود قوانین حفاظت از محیط‌زیست در فعالیت‌های گردشگری
۰/۰۸۶	۲	۰/۰۸۶	۲	۰/۱۷۲	۴	۰/۱۷۲	۴	قابلیت توسعه انواع فعالیت مرتبط با طبیعت‌گردی (قایق‌رانی، شنا و...)
۰/۰۸۲	۲	۰/۱۶۴	۴	۰/۱۲۳	۳	۰/۱۲۳	۳	موقعیت استراتژیک سد دز و دریاچه پشت آن
تهدیدها								
۰/۰۲۲	۲	۰/۰۱۱	۱	۰/۰۲۲	۲	۰/۰۱۱	۱	عدم اطلاع‌رسانی و فعالیت‌های تبلیغاتی در ارتباط با پتانسیل‌های منطقه جهت توسعه طبیعت‌گردی
-	-	-	-	-	-	-	-	تخریب محیط‌زیست در نتیجه فعالیت‌های گردشگری
۰/۰۲۳	۱	۰/۰۴۶	۲	۰/۰۲۳	۱	۰/۰۲۳	۱	عدم وجود طرح و برنامه مشخص برای توسعه فعالیت‌های گردشگری در منطقه
-	-	-	-	-	-	۰/۰۱۹	۱	عدم اجرای صحیح قوانین حفاظت از محیط‌زیست توسط سازمان‌های مسئول
۰/۰۲۷	۱	۰/۰۵۴	۲	۰/۰۲۷	۱	۰/۰۲۷	۱	ناکارآمدی و عدم توانمندی نظام مدیریتی بالادستی
۰/۰۲	۱	۰/۰۲	۱	۰/۰۲	۱	۰/۰۴	۲	تأثیر مشکلات اقتصادی و تورم بر توسعه طبیعت‌گردی
۰/۰۱۳	۱	۰/۰۱۳	۱	۰/۰۲۶	۲	۰/۰۱۳	۱	عدم تخصیص بودجه جهت استفاده از پتانسیل گردشگری در منطقه
۰/۰۳۶	۲	۰/۰۱۸	۱	۰/۰۱۸	۱	-	-	ضعف عملکردی سازمان‌های دولتی و غیردولتی آموزش‌دهنده
۰/۰۱۷	۱	۰/۰۱۷	۱	-	-	-	-	عدم هماهنگی در زمینه اکوتوریسم بین دستگاه‌های ذیربط
۰/۰۱۷	۱	۰/۰۱۷	۱	۰/۰۳۴	۲	۰/۰۱۷	۱	ناشناخته بودن جاذبه‌های گردشگری دریاچه در سطح بین‌المللی
۱/۷۲۷	۱/۶۹۵	۲/۰۲۸	۱/۹۰۲	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰	جمع

بر اساس تحلیل ماتریس کمی برنامه‌ریزی استراتژیک (QSPM) اولویت انتخاب استراتژی‌ها به شرح زیر است:

استراتژی (SO₂) با امتیاز ۲/۰۲۸ بهترین استراتژی جهت اجرای استراتژی تهاجمی است. استراتژی (SO₁) و استراتژی (SO₄) در درجات بعدی اولویت قرار دارند و استراتژی (SO₃) نیز از کم‌ترین اهمیت برخوردار است.

ماتریس FREEMAN به منظور تعیین اثرات اقتصادی، سیاسی، فرهنگی، اجتماعی، اکولوژیکی و تکنولوژی بر راهبردهای محیط منتخب (محیط تهاجمی) تنظیم گردید. بدین منظور پس از حذف راهبرد سوم محیط تهاجمی که در جدول برنامه ریزی کمی راهبردی واجد کمترین امتیاز مأخوذه بود سه راهبرد پیشنهادی دیگر بر اساس حاصل ضرب دو مؤلفه اثر عوامل محیطی بر استراتژی مورد نظر و اهمیت هر عامل برای تحقق راهبرد مورد نظر رتبه بندی گردیدند (جدول ۶).

جدول ۶: ماتریس فریمن برای استراتژی های تهاجمی.

عوامل محیطی	استراتژی ها		
	SO ₄	SO ₂	SO ₁
۱- اقتصادی	+۷	+۳	+۶
	+۲	+۸	+۴
	۲۱	۱۲	۳۲
۲- سیاسی	+۷	-۳	+۷
	-۳	+۷	-۳
	-۲۱	-۲۱	-۲۱
۳- فرهنگی	+۹	+۵	+۷
	+۳	+۸	+۴
	۴۵	۲۱	۳۲
۴- اجتماعی	+۷	+۳	+۶
	+۲	+۸	+۴
	۲۱	۱۲	۳۲
۵- اکولوژیکی	+۶	+۲	+۶
	-۲	-۲	-۲
	۱۲	-۱۲	-۱۲
۶- تکنولوژی	+۶	+۲	+۸
	+۴	+۶	+۲
	۱۲	۳۲	۱۲
جمع کل	۹۰	۴۴	۷۵

استراتژی های مهم خروجی بر اساس تأثیرات محیطی به شرح زیر می باشند:

استراتژی (SO₄): بهره گیری بهینه و هدفمند از افزایش انگیزه در افراد جوامع محلی و NGOها جهت مشارکت با سازمان های مسئول در امر گردشگری، جهت جلب گردشگر طبیعت و راهنمایی گردشگران داخلی و خارجی.

استراتژی (SO₁): بهره گیری بهینه از قابلیت های دریاچه از جمله (منابع آب، چشم اندازهای زیبا، ماهیگیری، قایقرانی، شنا، اسکی و ...) در جهت توسعه و جذب گردشگر برای ایجاد اشتغال و منبع درآمد برای مردم منطقه.

استراتژی (SO₂): معرفی توانایی و پتانسیل بالای گردشگری دریاچه سد دز جهت افزایش سرمایه گذاری بخش خصوصی و دولتی.

بحث و نتیجه گیری

کارشناسان محیط زیست اکوتوریسم پایدار را کاربری سازگار با طبیعت می شناسند چراکه برنامه های طبیعت گردی طرح ریزی شده در راستای اصول بوم شناختی قادر است ضمن بهره برداری متناسب از طبیعت با اعتلای آگاهی های عمومی نسبت به ارزش های اکولوژیکی منابع طبیعی و میراث فرهنگی بر صیانت بایسته از این مواهب نیز تأثیرگذار باشد (جوزی و همکاران، ۱۳۸۹).

مهم‌ترین نقاط قوت این پژوهش به ترتیب «برخورداری از منابع آبی کافی»، «وجود گونه‌های گیاهی و جانوری منحصر به فرد» و «برخورداری از چشم‌اندازهای طبیعی منحصر به فرد» می‌باشند (جدول ۲) که به دلیل وجود دریاچه سد دز، رودخانه دز، چشمه‌های متعدد، پوشش گیاهی مرتعی، درختان و درختچه‌ها (بادام کوهی، کنار، رملیک، انجیر، گز و پده)، گونه‌های شاخص جانوری (بزکوهی (کل و بز)، پلنگ، روباه و خرگوش و پرندگان) نظیر کبک و تیهو، پرندگان آبی و کنارآبی در دریاچه سد دز، انواع ماهی کپور، قزل‌آلا، شیریت و...، جزیره بزرگ و بسیار زیبا در وسط دریاچه، دره‌های ژرف و ارتفاعات بلند می‌باشد. لازم به ذکر است ۶ راسته و ۲۱ خانواده و ۴۷ گونه جانوری در رده پستانداران، در محدوده مورد مطالعه شناسایی شده است و مطالعات جوامع نکتیک رودخانه نشان می‌دهد که خانواده ماهی کپور حدود ۷۰ درصد از ترکیب گونه‌های نکتیک رودخانه دز را به خود اختصاص داده است (شرکت مهندسان مشاور بهان سد، ۱۳۹۰)؛ بنابراین وجود منابع غنی جانوری خشکی‌زی و آبی از مهم‌ترین نقاط قوت منطقه هست.

مهم‌ترین فرصت‌هایی که در این پژوهش به آن اشاره شد شامل «وجود قوانین حفاظت از محیط‌زیست»، «قابلیت توسعه انواع فعالیت مرتبط با طبیعت‌گردی» و «موقعیت استراتژیک سد دز و دریاچه پشت آن» می‌باشند (جدول ۲) که اصل ۵۰ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، وجود دریاچه عمیق سد دز جهت فعالیت‌های گردشگری از قبیل شنا، اسکی روی آب، قایقرانی و ارتفاعات مشرف به دریاچه امکان کایت سواری، صخره‌نوردی و ... همگی مؤید این مطلب می‌باشند. رحیمی و رنجبردستانی در سال ۱۳۹۱ در مطالعه‌ای تحت عنوان "تحلیلی بر شناخت توانمندی‌ها و برنامه‌ریزی راهبردی توسعه گردشگری در سد کارون ۴ با استفاده از مدل SWOT" اعلام کرده‌اند که مهم‌ترین نقطه قوت منطقه "وجود دریاچه سد کارون ۴ به طول بیش از ۳۰ کیلومتر و امکان قایقرانی در دریاچه سد و دسترسی به رودخانه کارون _ بازفت" و مهم‌ترین فرصت "درآمدزایی برای مردم کم‌درآمد منطقه از طریق ایجاد اشتغال (مستقیم و غیرمستقیم) و کارآفرینی برای جمعیت جوان و ساخت بزرگ‌ترین پل قوسی ایران بر روی دریاچه سد کارون ۴ به‌عنوان یک جاذبه گردشگری انسان‌ساخت" معرفی نموده‌اند. در مطالعه بررسی زیست‌محیطی فعالیت‌های توریستی در جزیره سد شهید عباسپور و ارائه راهکارهای مدیریتی با استفاده از سیستم GIS، "درآمدزایی و اشتغال‌زایی، ایجاد تفاهم فرهنگی، بهبود امکانات موجود" و "آلودگی محیط‌زیست، تخریب منابع طبیعی" را به ترتیب به‌عنوان مهم‌ترین فرصت‌ها و تهدیدها معرفی نموده‌اند (مکاری، ۱۳۸۷). در صورتی که در پژوهش حاضر وجود ناکارآمدی و عدم توانمندی نظام مدیریتی بالادستی به‌عنوان مهم‌ترین تهدید موجود در منطقه معرفی شده است.

نتایج به‌دست‌آمده از ماتریس ارزیابی عوامل داخلی و خارجی بیانگر آن است که نوع استراتژی‌های مناسب برای توسعه طبیعت‌گردی دریاچه سد دز می‌بایست از نوع استراتژی‌های تهاجمی (SO) باشند. بر اساس تحلیل ماتریس کمی برنامه‌ریزی استراتژیک (QSPM) استراتژی SO₂ (معرفی توانایی و پتانسیل بالای گردشگری دریاچه سد دز جهت افزایش سرمایه‌گذاری بخش خصوصی و دولتی) اولویت اول را به خود اختصاص داد. با توجه به وجود چشم‌اندازها و جاذبه‌های دریاچه از جمله گونه‌های گیاهی و جانوری منحصر به فرد و ارتفاع‌های بلند انجام اقداماتی جهت شناسایی هر چه بیشتر دریاچه سد دز، از قبیل برگزاری سمینارها، همایش‌ها در مورد این منطقه، مفید خواهد بود و مسلماً در صورت آشنا شدن بیشتر بخش‌های خصوصی و دولتی با توانایی و پتانسیل‌های بالای منطقه جهت توسعه گردشگری، بازدهی در امر سرمایه‌گذاری افزایش می‌یابد. در مطالعه ارزش‌گذاری اقتصادی محدوده دریاچه سد کارون ۳ به‌منظور ارائه برنامه راهبردی توسعه اکوتوریسم به روش SWOT و AHP، موقعیت راهبردی اکوتوریسم در منطقه از نوع استراتژی تهاجمی (SO) معرفی و راهبرد "ایجاد فرصت‌های جدید شغلی بر مبنای پتانسیل‌های طبیعی و فرهنگی منطقه باهدف حمایت از صنایع دستی، صیانت از هویت فرهنگی و پیش‌گیری از مهاجرت افراد محلی به خارج از منطقه" به‌عنوان اولویت نخست توسعه اکوتوریسم در محدوده دریاچه سد کارون ۳ پیشنهاد شد (جوزی و همکاران، ۱۳۹۰).

هم‌چنین در پژوهشی تحت عنوان "استراتژی توسعه گردشگری سوژو با استفاده از روش AHP و SWOT" موقعیت راهبردی گردشگری روستای سوژو را نوع استراتژی تهاجمی (SO) معرفی نموده‌اند (Zhang, 2012).

در مدیریت استراتژیک طبیعت‌گردی پارک ملی پنانگ با استفاده از تجزیه و تحلیل قوت، ضعف، فرصت‌ها، تهدیدات با استفاده از ماتریس SWOT استراتژی‌هایی تدوین شده از نوع استراتژی تهاجمی (SO) بوده که عبارتند از: ایجاد مشارکت بین تورهای توریستی و صاحبان هتل‌ها و جوامع محلی و مدیریت پارک ملی پنانگ، توسعه طرح دریافت حداقل هزینه ورودی، بهبود مشارکت با مراکز آموزش عالی برای جذب محققان بین‌المللی، مشارکت با NGOها برای ایجاد یک مرکز آموزش جامع زیست‌محیطی در پارک ملی پنانگ (Hong and Chan, 2010).

متأسفانه در منطقه مطالعاتی در زمینه مشارکت در امر آموزش و جذب محقق ملی و بین‌المللی کمتر تلاش صورت گرفته است که می‌توان با توجه پتانسیل بالای سد دز، در این زمینه تلاش را با همکاری سازمان‌های مسئول و مراکز آموزش عالی توسعه داد.

در نهایت از روش برنامه‌ریزی راهبردی فریمن به منظور تعیین اثرات عوامل محیطی (اقتصادی، سیاسی، فرهنگی، اجتماعی، اکولوژیکی و تکنولوژی) بر استراتژی‌های محیط منتخب (SO) استفاده گردید. بر اساس تحلیل ماتریس FREEMAN، بهره‌گیری بهینه و هدفمند از افزایش انگیزه در افراد جوامع محلی و NGOها جهت مشارکت با سازمان‌های مسئول در امر گردشگری، جهت جلب گردشگر طبیعت و راهنمایی گردشگران داخلی و خارجی اولویت اول را به خود اختصاص داد.

در مطالعه ارائه برنامه راهبردی توسعه اکوتوریسم در منطقه حفاظت‌شده مند بوشهر استراتژی توسعه گردشگری از نوع تهاجمی بوده و بر اساس اولویت‌بندی ماتریس فریمن جلب سرمایه‌گذاری بخش خصوصی از طریق ارائه تسهیلات بانکی با دوره بازگشت طولانی‌مدت و واگذاری انفال در قالب اسناد نودونه‌ساله با امتیاز مأخوذه ۷۷+ به‌عنوان مهم‌ترین راهبرد پیشنهادی توسعه اکوتوریسم در منطقه مورد مطالعه می‌باشد (جوزی و همکاران، ۱۳۸۹).

بنابراین با توجه به برخورداری منطقه از توانمندی‌ها و قابلیت‌های طبیعت‌گردی، هرگونه راهبرد در راستای توسعه پایدار، نیازمند تعیین چارچوب نظام برنامه‌ریزی، نظارت و حمایت مستمر، تبلیغات مؤثر و توسعه مشارکت محلی و ... می‌باشد. در این زمینه تعدادی پیشنهاد کاربردی در ادامه نیز ارائه می‌گردد:

۱- طرح تفصیلی شناسایی فرصت‌های سرمایه‌گذاری و جلب سرمایه‌گذاران، ۲- تلاش برای جذب همکاری همه‌جانبه ادارات و سازمان‌های دولتی و خصوصی در ارتباط با فعالیت‌های طبیعت‌گردی منطقه، ۳- تعیین ظرفیت برد تفرجی منطقه مورد مطالعه، ۴- برگزاری جلسات توجیهی برای مردم محلی در خصوص مزیت‌های توسعه طبیعت‌گردی در منطقه و ۵- انجام مطالعات دقیق مکان‌یابی برای استقرار امکانات گردشگری در منطقه.

منابع

- تقوی، م. و قلی‌پورسلیمانی، ع.، ۱۳۸۸. عوامل مؤثر بر رشد صنعت‌گری ایران، پژوهشنامه اقتصادی، سال نهم، شماره سوم، صفحات ۱۷۲-۱۵۷.
- جعفری، ش.، ساکبه، ی.، دژکام، ص.، علویان‌پطروودی، س.، یعقوب‌زاده، م. و دانه‌کار، ا.، ۱۳۹۲. تدوین راهبردهای مدیریتی حفاظت از تالاب میانکاله با استفاده از تجزیه و تحلیل SWOT. فصلنامه علمی پژوهشی اکویولوژی تالاب، سال پنجم، شماره ۱۶، صفحات ۱۸-۵.
- جوزی، ع.، رضایان، س.، ایران‌خواهی، م. و مرادی، ن.، ۱۳۸۹. ارائه برنامه راهبردی توسعه اکوتوریسم در منطقه حفاظت‌شده مند بوشهر به روش "فریمن"، مجله علوم محیطی، ۴: صفحات ۲۲-۱.
- جوزی، ع.، رضایان، س. و ایران‌خواهی، م.، ۱۳۹۰. ارزش‌گذاری اقتصادی محدوده دریاچه سد کارون ۳ به‌منظور ارائه برنامه راهبردی توسعه اکوتوریسم به روش AHP و SWOT، نشریه محیط‌زیست، مجله منابع طبیعی ایران، ۲: صفحات ۱۳۶-۱۲۵.
- حقیقت، ع.، خرسندیان، ع. و عربی، ح.، ۱۳۹۲. بررسی رابطه علیت میان رشد اقتصادی و توسعه گردشگری در کشورهای خاورمیانه و شمال آفریقا MENA. سال یکم، شماره دوم، صفحات ۷۰-۴۷.
- رحیمی، د. و رنجبردستتایی، م.، ۱۳۹۱. تحلیلی بر شناخت توانمندی‌ها و برنامه‌ریزی راهبردی توسعه گردشگری در سد کارون ۴ (با استفاده از مدل SWOT)، فصلنامه علمی_ پژوهشی برنامه‌ریزی منطقه‌ای، ۷: صفحات ۱۰۸-۹۳.

- رحیم پور، ع.، ۱۳۹۲. تحلیل آماری صنعت گردشگری جهان، بازارهای آینده و جایگاه ایران، فصلنامه گردشگری دانشگاه علم و فرهنگ، شماره یکم، صفحات ۱۸-۱.
- شرکت مهندسان مشاور بهان سد، ۱۳۸۴. طرح مطالعات ارزیابی اثرات زیست‌محیطی پروژه نیروگاه دوم سد دز، کارفرما: سازمان آب و برق استان خوزستان، فصل ۲. صفحات ۱۷۰-۴۰.
- شرکت مهندسين مشاور مشانير، ۱۳۸۴. طرح مطالعات ارزیابی اثرات زیست‌محیطی پروژه نیروگاه دوم سد دز، کارفرما: سازمان آب و برق استان خوزستان، فصل ۴. صفحات ۱۱۸-۱۰۰.
- غازی، ا. و قدیری، ن.، ۱۳۹۰. ارزیابی توانایی‌های ژئوتوریسمی پارک ملی کویر با استفاده از مدل برنامه‌ریزی راهبردی فریمین، محیط‌شناسی، ۶۰: صفحات ۷۸-۶۵.
- فرجی سبکبار، ح.، مطیعی لنگرودی، س. ح. و یدالهی فارسی، ج.، ۱۳۹۱. رتبه‌بندی زمینه‌های توسعه گردشگری در نواحی روستایی، با استفاده از تاپسیس خاکستری (مطالعه موردی: نواحی روستایی شهرستان ورزقان)، پژوهش‌های روستایی، سال سوم، شماره یکم، صفحات ۲۶-۱.
- کریاسی، ع.، منوری، م. و موگویی، ر.، ۱۳۸۶. مدیریت استراتژیک در محیط‌زیست، چاپ اول، تهران، انتشارات کاوش قلم، ۲۵۶ ص.
- محرم‌نژاد، ن.، ۱۳۹۱. مدیریت و برنامه‌ریزی محیط‌زیست. چاپ دوم، تهران، انتشارات نشر دی نگار، ۴۰۰ ص.
- محرم‌نژاد، ن. و آقاخانی، م.، ۱۳۸۸. ارزیابی تهدیدها و فرصت‌های عوامل راهبردی صنعت اکوتوریسم (مطالعه موردی: منطقه حفاظت‌شده جاجرود)، علوم و تکنولوژی محیط‌زیست، ۳: صفحات ۲۴۷-۲۳۷.
- مخفی، گ.، رونیاسی، ن.، سبجان‌اردکانی، س. و یالپانین، ع. ا.، ۱۳۹۱. مکان‌یابی مناطق مستعد توسعه گردشگری در شهرستان همدان، شناسنامه علمی، سال اول، شماره ۲، صفحات ۷۹-۹۴.
- مکاری، ف.، ۱۳۸۷. بررسی زیست‌محیطی فعالیت‌های توریستی در جزیره سد شهید عباسپور و ارائه راهکارهای مدیریتی با استفاده از سیستم GIS. پایان‌نامه کارشناسی ارشد مدیریت محیط‌زیست، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم تحقیقات خوزستان.
- مومنی، م.، ۱۳۸۷. مباحث نوین تحقیق در عملیات. چاپ دوم. تهران. انتشارات دانشگاه تهران. ۳۵۲ ص.
- نوری، غ. ر. و مهدی‌نسب، م.، ۱۳۸۹. بررسی قابلیت‌های اکولوژیکی و توسعه گردشگری دریاچه گهر بر اساس مدل SWOT، مجله تالاب، شماره ۵: صفحات ۶۶-۵۷.
- Cater, E., 2000.** Ecotourism in the world; Problems and prospect for sustainability", New York, NY: John Wiley and Sons. 27.
- Chang, H. and Huang, W., 2006.** Application of a quantification swot analytical method, Mathematical and computer modeling, 43, 158-169.
- Diamantopoulou, P. and Voudouris. K., 2008.** Optimization of water resources management using SWOT analysis: the case of Zakynthos Island, Ionian Sea, Greece. Environmental Geology, 54, 197-211.
- Freeman, R. E. 1984.** Strategic management: A Stakeholder Approach. Boston: Pitman.
- Freeman, R.E, Lorange, P., 1985. Theory building in strategic management. In R. Lamb and p. Srivastava (eds.); Latestadvances in Strategic Management. Vol 3. Greenwich, Conn: JAI Press.
- Gulinck, H., Vyverman, N., VanBouchout, K. and Gobin, A., 2000.** Landscape as framework for integrating local subsistence and ecotourism: a case study in Zimbabwe. Department of Land nagement, Laboratory for Forest, Nature and Landscape Research, Katholieke Universiteit Leuven.
- Hong, C. W. and Chan, W., 2010.** Strength-weakness-opportunities-threats Analysis of Penang National Park for Strategic Ecotourism Management. World Applied Sciences Journal 10 (Special Issue of Tourism & Hospitality): Pp136-145.
- Hussey, D., 2001.** Strategy and planning, Wiley, New York, 296 pp.
- Johansen, M. and Williams, J. B., 2008.** Designing of Strategic Planning for Ecotourism Development in Table Mountain National Park by Using of Freeman Method. Journal of Environmental Management, 42 (1): P 23- 34.
- Liu, A. and Wall, G., 2006.** Planning tourism employment: a developing country perspective. Touriam Management, 27: 159-170.

Mathieson, A. and Wall, G., 1982. Tourism economic, physical and social impacts, Longman, Harlow, No. of pages: 208.

Nikolaou, I. E. and Evangelinos, K. I., 2010. A SWOT analysis of environmental management practices in Greek Mining and Mineral Industry, Resources Policy, 35, 226–234.

Saaty, T. L., 1980. The analytic hierarchy process. New York: McGraw-Hill.

Yaghmaian, M. 2003. Tourism in Iran. Publication of Cultural Heritage Research Centre, Organization of Cultural Heritage Tourism and Handicraft industries of Iran, 16p. (In Persian)

Zhang, X. M., 2012. Research on the Development Strategies of Rural Tourism in Suzhou Based on SWOT Analysis. Energy Procedia, 16: 1295 – 1299.

